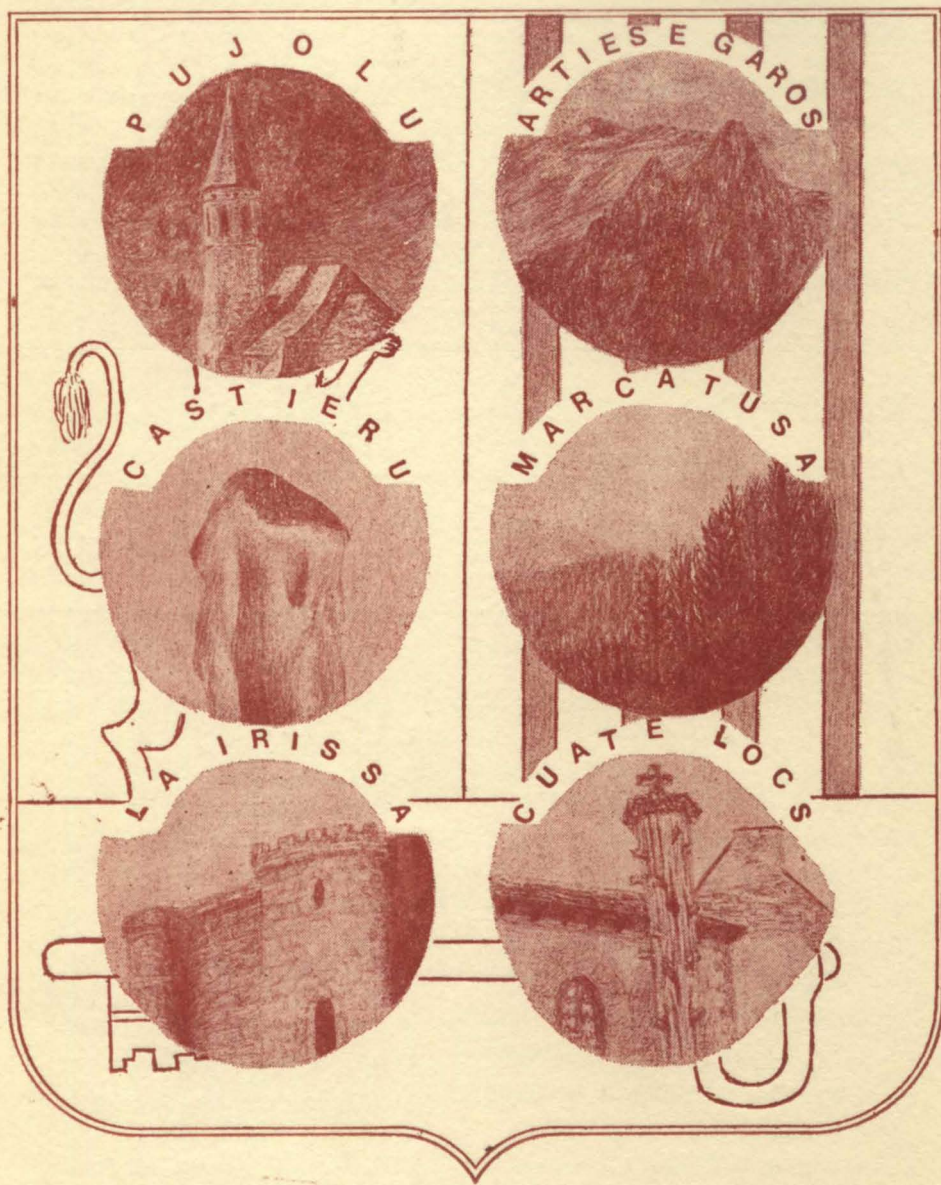

Terra Franca

1er TRIMESTRE

ANN III. NR. 5

Qui tenc era lengua tenc era clau

UFR

Universitat Autònoma de Barcelona

de't Museu Publicaciun Etnologic
de'ra Val d'Aran

Hemeroteca General
sig. *Rc. (467-1)* / 803

SUMARI

EDITURIAU	3
MIJARAN	4
ERA FIRA DARRERA DE VIELLA	7
SUCIEDAD DE CASSAIRES E PESCAIRES	9
NA CAPELA DET PATER NOSTER DE JERUSALEM	10
NUTISSIES	12
ARANÈS ARA	13
ESTATÒT DE CATALUNHA	14
ET TESTAMENT DE JUANET	15
NORMES URTUGRAFIQUES	17

TERRA ARANESA

(Publicaciun trimestral)

Edite: Museu Etnologic de'era
Val d'Aran

Administració: M.ª Elvira Riu Viella

Imprimís: Impremta Vidal-Viella

Composició mecànica i muntatge:

Lluís Virgili, impressor. Lleida

Dip. leg. L. 152-1979

Equip de Redacciun:

Maria Elvira Riu

Angelina Cases

Artutu Calbetó

Federicu Vergés

Pepita Caubet

Julia Perez

A. Riu

X. Martínez Rufinu

Culaburadús

enta d'aguest numeru:

Mn. Diego Martin Portilli

M. Jusep Amiell Sulé

M.ª Pilar Busquets Medán

AMICS CULABURADUS DE'T MUSEU: 1.000 PTES. AR AN.

(PUIRAN ÉSTE MEMBRES NUMERARIS DE'T MUSEU).

AMICS DE'T MUSEU: 500 PTES. AR AN.

Dam bet sinhau de retard TERRA ARANESA cumense et segùn cicle det son caminar plia de ilusiùn, cum tustem, e dam era esperansa cada dia mès forta de este era cùnhera aun se brèssen es esencias det noste poble enta un deman, que vedem cada dia mès enlûmenat.

Gracies ar esforços des nosti subscriptus auem pugût passa dera revista "offset" ara impresiùn dera revista, l'hi auem agranit es mides e pensam que era letra será de mès bun liège enta tuti. Veirats tabe ûa petita transfarmaciùn en cubertadé, es cinc dibushi que representauen as diferenti parsas dera Val d'Aran s'an turnat en sies cum es historics "tersús" que sigueren era base dera nosta divisiun territoriau.

Un acunteshiment ta pla a mercar en aguest darrer mes ha estat sense cap de dûbte, era celebraciùn de eleccius municipaus e suber tut que es homes e hennes dera Val d'Aran s'a-massessen sûs aquet bet nom de "Unitat d'Aran".

Cum mus cumplats vei en aguesta "Unitat" et seme e et signe der anhelat cuselh generau dera Val d'Aran, aspiraciùn maxima de tuti es buni aranesi e terme a artenhe per aguesti nauï ajuntaments, se volen este cunsecuents dam et nom sûs et que se mus an presentat.

Mès nusati que mus auem prupusat sauvar era cûltûra, era tradiciùn e era parla aranesa, vuleriem demanar desde aguestes planes a d'aqueri homes e hennes, que aué sun en es ajuntaments, que nu se desbremben james d'aquera lengua, que ei era sûa, d'aquera cûltûra que mus hè a este un poble, e d'aqueres tradiciús que mus dan vida, que dunguen ajûda e suport a tutes es manifestacius artistiques e cûltûraus dera nosta terra, que hesquen pusible, que es nosti mainatges puguen aprener er aranés en estudi, que era nosta historia ta rica e noble sigue ensenhada, e que era nosta cûltûra petita e grana at madeish tens, sigue respetada e divulgada, ara fin que et poble aranés se turne a trubar dam et madeish.

Vage pet deuan era nosta arrecuneshensa as nauï cunselhes de tuti es municipis aranesi e et noste humil e sentût ufreshiment enta tut acró que servisque enta basti ûa naua Val d'Aran sus es funaments dera nosta passada grandesa.

ERA REDACCIUN

S E R M U N

que mussen Diego Martin Portillo pronunciec
en Viella et dia 8 de seteme,
hèsta dera Mare de Deu de Mijaran

«Dam et voste nom cumense era nosta historia», cantaue Verdaguer. E ei vertat. Santa María, Verge des viels Cundats Pirenaics d'Urgell e det Pallars, sèu —dera antiga cultûra dera nauta Edat Mieja— e de Besalú e en Cerdanha sùs era humbra det Canigó, dam es noms de Montserrat e Nuria que sauben era memoria etèrna de la «Treva de Deu» der Abad Oliba; e de Meritxell, Patruna det Principat d'Andorra, e Santa María de Tahull, en Senhuríu de Erill-la-Vall, a en Aran nom Templari de hèts legendaris.

Desde et segle XII, Santa María de Cap d'Aran dutada per Pere II en 1198 de priviletges reiaus e sèu d'aun arrinquèren es acords de fidelitat at rei Pèrre III.

E Santa María de Muntgarri, senhura natural de Beret, aun es aigues det Garuna e det Noguera «Canten cansús a María e parlen dera enquia et mar». Cum didie et pueta: —«Mare de Deu des mil plegaries, cargada de miragles e de legendes de pastús...».

E Santa María de Artíes, ena antiga Vila, cap de ûn tersum, patruna der art medievau de ûn poble que escriguec en pergamís es noms gluriusi de Nosta Senhura det Peiru e dera Vèrge det Remei.

E Santa María de Vilamós, era prùmèra Vila dera Val d'Aran suivan era tradiciun, aquiueu, at dessús des bosqui milenaris cargats d'emuciún e de esprit...

E Santa María de Bossost, dam et priviletge de Plaça Reiau, e en rumanic cla e seren dera súa gleisa parruquiau...

*Se vulets liege era aranesa historia
es campanes e glèises cuntemplats;
en cada purtalada ûn guelh de gloria,
e en cada peira ûn tresor veirats...
...E atau que ei. Perque tuti es sos santuaris
desde Muntgarri enquia et Pont de Rei
èren honts des èts estraurdinaris
que era aranesa historia an hèt cum ei...*

Mès era hèsta històrica e litúrgica d'aué, mus toque et cor deuant der autá dera Mare de Déu de Mijaran, Senhura dera Val d'Aran Mare des aranesi, umbra entranhabla de mil generacius, testimoni fidelissim e únic de lealtat històrica de tut ùn poble, en es sos brassi e sùs et son nom de Aran se furgèren es sos valús ètnics, cultúraus, pulitics e religiús de tuta era geugrafia incumparabla dera Val d'Aran.

Atau que ei. En es tèrres de Vielha, era antiga e senhuriau «Vetula rumana», cap e casau d'Aran, Pompeyo lheuèc, suivans era tradiciún, un autá vutieu at Dieu Agonio, e des viels códices rumás, cupiec D. Francisco de Gracia y Tolba en 1652:

«Y a queste Valle, por ser el primer puesto donde levantó la ara del sacrificio, le llamó ARAM: «Ab era erecta inter duo flumina et deu Agonio dicata».

Aquieu se trubauen era «gens aranesa», era comunitat de pastús uriginaria dera cultúra eneolítica det bestia. Aquieu se jûntauen mès tard cuan Santa María de Mijaran, siguec sèu medievau, es magistrats de tuti es tersus d'Aran: Pújolu, Arties, Castieru, Marcatusa Irissa e Quate-Locs...

En Santuari de Mijaran se completèc et Tratat d'Emparansa d'aun jessen tuti es drets dera munarquía catalano-aragonesa, establít en an 1175, entre Alfons II, emperadú des Pirinèus, e es aranesi, estipulat en San Andreu de Barravès e cunferin et Rey tuti es deumes dera Emparansa at Santuari de Mijaran.

Tabé en Santuari de Mijaran, héc Jaume I, cessiun feudal dera Val d'Aran a Guillermo d'Entenza, e aquieu siguec aun es aranesi se queshèren, e nu vulguren a iaute senyú, sunque at Rei, e jûrèren sulèmnement que jamès passarien perque era Val d'Aran siguesse arringada dera Curuna d'Aragún...

E en Santuari de Mijaran Jaume I replegaue era Universitas aranesa enta crúbales es «sueldus Morlanesi»...

E aquieu, et 18 d'Uctubre de 1309, D. Juan de Sasayoles, jutge dera cort de Mallorca e eniat det rei Jaime II firmaue es Lleis que arrincades de ùn antiu e secular registre dera Val d'Aran, remassaríen es privilèges acurdats en 1298 e 1309 e que se completarién en 1313 dam era Carta Magna dera Querimonia Aranesa que cum es des Usatges det Cundat de Barcelona e des Pareatges det Principat d'Andorra, série ùn veritable tèxte cunstituciunau de ùn poble...

Ei en sigle xiv, mentres et reinat d'Alfons et Benigne, que se trobe ducuments dera estada en Santa María de Mijaran, des ermitanhus de San Agustí vinculats at cumensament, ara pruvincia Agustiniana de Tulusa e despûs en 1506, ara pruvincia Agustiniana d'Aragún per manat de Fernando et Catolic. Era Urde de San Agustí, que en 1439 celebraue en Santuari de Mijaran capitul Pruvinciau; aueren tustem cum a gloria e aunú er auer defensat tustem es privilèges e custúms dera Val d'Aran. Es noms de frai Juan de Vilamós, aranés; de frai Juan Andreu de Alós, pallarés; de frai Andres Estrada, ribagorçà; de frai Josep Massot, leridano, sigueren part glurius des homes que sensibles at prucès secular d'Aran desengulupauen et gènre e era identitat de ùn poble ena defensa des sos privilèges.

Et Privilètge dera Taula de Justicia dat en 1366 per Pèrre IV, «in loco Sanctae Marie de Medio Arano...».

Et diploma de 1399 sùs era triga des Sindics e Prucûradús enta era defensa des inmemuriaus privilètges en Santa María de Mijaran... Privilètges úsi a úsatges, custûms e libertats dera Val d'Aran que remassèc D. Juan Francisco de Gracia y Tolba per reiau cèdula de Felip III en 1613 e que dèc pè enta que es Cunsellès dera Val d'Aran, es Sindics Generals e Municipaus, es oficials e es Jùristes celebrèren reuniús impurtantes en Munasteri de Mijaran, d'aun neshec ûn nau cos de Urdenacius e Lheis que enriquides pes antigues formalisaciús e amassades en ûa Pragmática, jûrèren sulèmnement que ubeirien es Gubernadús de Castèt Lleó e es Majistrats que tenguien era justicia.

En 1804, D. Francisco de las Dueñas y Cisneros, bisbe d'Urgell, hège a sabé at Priú e Cunsellé Generau dera Val d'Aran, que pera bûla de Pío VII, «Pro Pastoralì solitudinè», era Val d'Aran quedaue desvinculada dera diócessis de Cominges, e agregada ara Mitra d'Urgell. Mentres tant per ûa Pragmática de Carles III det 8 de mars de 1788, era Comunitat Agustinià sen anèc det Munasteri de Mijaran quedau reduit a ûa capela. Capèla presidida pera imatge dera Mare de Deu, que despùs de trincala en trossi siguec cremada et 31 de juriol de 1936; e era gleisa la eren a vulà cap ara fin dera guerra civil, a d'aquera hèta quedèren enta'ra historia es restus der abside centrau, cum a record det son rumànic medievau.

Aquieu; dessús des pèires trincades, cum a èx-vot dera tustem present història aranesa, se hi puirien escriue aqueres paraules de Mussen Condó:

Be m'un cau de memoria enta pudemun brembá...

Aguesta memòria e aguest record que nu murirán jamès en es cors des aranesi será tustem ûa pregaria at Crist de Mijaran, «et mès gran e et mès dramàtic de tuti es Cristus det Pirinèu» e tabé ena imatge reproduïda dera Mare de Déu de Mijaran, obra der escultú Espèlta.

* * *

Aquesta ei era historia sarrada des mil e ûa dates e des mil acunteshements que era decissiún de ûn poble sabèc bastí ara umbra estimada e materna de Nosta Senhura de Mijaran. Et son nom, recapitule tuti es valús de ûa cumunitat humana, e manifestè en ûa ampla e gluriusa tradiciún, enquia artenhe et son gènre e era sùa propia identitat històrica. Era identificaciún tam es valús d'Aran, e er amú ara cultûra humana e cristiana que les engendrèc, an de èste platafurma que dungue sentit e esprit ara Comunitat aranesa, e et nùt des sos relaciús tam es demès pobles.

Mijaran pot èste encara era rasún suprèma, e era memòria que amasse e agermane as homes, e que les da mutieus, enta er esfors e era alegrí, enquia enriquí et passat dam ûa fe mès forta, ûa veritabla esperança e dishá as generaciús que vieran, es pûntaus des cèus e terres nauí aun s'entenguen es cants que llèue er amú.

Que atau sigue.

ERA FIRA DARRERA DE VIELLA

II. CUNTINUACIUN DET TREBALH QUE AGUEC ET PRÔMÈ PRE-
MI EN I CONCÛRS LITERÁRI ARANÉS ET DÍA 7 NUVEME DE 1976
PERA NOSTA CULABURADURA PEPITA CAUBET.

Pescajús

—Mainádes, dat-vus aire, o nu arribaram jamès... Au, nu vus encantegats.

—¡Guarda mama, guarda, uncle Jipet tabé hi é; e porte era cabala e et pullín!

—E ja n'ei ja. Moría, Jipet... E cum vus va per Pûjolu?

—Benbe, ¿E vusati? A tû nu ta't cau cap demaná... tustem guapassa; nu debes cap treballhá massa, tu, que debes hè a treballhá ar home, e tû ara humbra.

—O, ja pos parlá ja, guardale quina mina de malau que hè...

—E que sí, dona que si, que abem buni aires per aquí 'tau naut... E, nu vulets cap pûjá?... Tustem at didets e nu viets mai.

—O, e que ei lunh.

—E nu ei cap luenh. Pûjats mentres et día ei lharg e aurats tens enta tut, se demurats guaire, que bashará era nèu, e as de bash, nu vus agrade cap de chaupicala.

—O, et darré cop que hi pûjèrem, tam nhèu enquia es juls. Encara men abrembi, que Tereseta mus héc pastères.

—¿Que dídes de pastères? Deues de vulé díde, pescajús; lu que en Castièru en díden crespèts. ¡Mare mè! E quina ei era buna?

—Acró que mus at cau dishá curre, perque nu mus arribariem pas a entene.

—E parlan de tut; ¿Nu hi auets purtat bric de bestia?

—Nu, enguant que mus en cau crumpá, nu pas bene.

—¿Nu hi a cap pûjat, Tunet?

—O, O, et ja ei deuant.

—E, dunc ja mus trubaram en firal.

Et senhú Pau e Manuel

—Bun día Manuel.

—Bun día senhú Pau. ¿Cum li va?

—E pas 'ta ben cum tû nu; tû, que as era milhú riqueza, que ès juen.

—E vusté que nu n'ei tant, e que se cunsèrve ben fresc; e acró que n'a caucûn de mès que ju, e se jugauem a curre, que encara m'artenherié...

—O, ju per dehora buna mina, mès que ja nu so bun enta d'arren. E d'ara enlá cercá et sulei, e encara... que nu a cap d'èste massa cau, enta que nu se m'escaue et cap. Que ei mala causa d'èste viels, ne de día ne de net. Dauti cops, quan men anaua enta't lhèt, me durmía de cop, e tustém suniaua caucarren de pulít; gujates cum a roses. prats flurits, bals e hèstes... ¡Quini sonis aqueri! Ara Manuel, arren de bun; o m'acassen, e nu pugui curre, o sauti mals... E bèn home bèn, nu me parles d'èste viels, nu sen caleríe hè jamès...

—O, e se calguesse murí juveni... alabets pla que l'auríem et shagrin...

—Sabes que? Que mus cau cunfurmá, e anan passan dies... ¿E que as vengût a hè? ¿Crumpá o vene?

—Nu at sabi, dilhèu crumpá, dilhèu vene.

—Alabets, sabes que te cau hè? Crumpá barat e vene caru.

—Ja at veiram, enquia mès vei, senhú Pau.

—Adieu, Manuel.

Jaime e Quinet

—¡Nèn ten cunde, que era mûla ei guita! Bene acieu que t'ará mau.

—¡Quin rupit de mainatge, nu pot jade! Futli ùn lampit. Guarda que te la hi secudiré.

—Ju vui aná dam pairin.

—Fut et camp... e ten cunde! Quin burdegot! nu a pou d'arren. E parlan de tut, Quinet, agé que veigui as gasulás ena borda; ¿Guaire t'en dèren det suberan?

—Arren, ûa misèria; e se aué va atau, que men at turnaré enta casa. Et mau ei que nu auem es palhès plés. Aguesti valenciás mus hi an futût. At volen per arren; atau ei que mala anada se mus presente.

—Nu te tracasses home, enguant vive, e enta r'an que vié enta't puchacú...

—O, tû ja at as dit, mès que hi cau arribá a r'an que vié...

—E que si home que si, nu ves que tustem en quede...

—Se ja ei tut dit, que me vau a auansá.

—E tió, tió, enquia despûs.

—O... Adieu!

Carmeta e Pauet

—¿Que as Pauet, te veigui tut esdariat...

—O, guarda ju cushin cushan. Desde San Roc que at carregi. Deu de èste rumatisme.

—E aun te hè mau?

—Me cumense en garrun, e me respun en cauilhá. A cops semble que hi è un can amussat. ¡Enna, enna, se que cau patí enta vieue... e calé trebalhá sense pudé.

—E, ¿perque nu te hi metes un pegat d'ampura?

—¿Vos dide?

—Ja at creigui, ja. Qui sab lu ben que va. Siscu noste ûn cop, nu pudíe mete et pè en tèrra, que te li metí buni pegats, e ta pla que sen aparièc.

—O, e ja pot èste, ja, tam e bestia ben at hèm pla atau.

—E que si home, que si, ja ben a èste lu madesh. O nu?

—Se tû at dides...

—E tut dit, que mun cau aná.

—O, dali memories a Pilar.

—Nu faltaré, e vusati tabé purtar-vus ben. Adieu Pauet.

—O. Adieu, enquia iaute.

Seguirá en proxim número.

SUCIEDAD DE CASSAIRES E PESCAIRES

Agraim a'ra Redacciun d'aguesta revista, es esforsí que hèn entá è desaparesh, et lucalisme e'na nosta Val d'Arán. Demanam a tuti es que les agrade era casha e'era pesca at tenguen en cunde tabè en aguesti haès, perque, per desgrassia, nhá prú que sé pensen que han de aué més que es auti sunque per'et d'aué en sonc potble ûn «coto» ó ûa «Reserva». Cassi aguesti sun et de Bosost è et de Puyolo.

En cas de't cotu de Bosost, grassies a Dieu, darreramens la prengueren sense mete cap de prublema, cum ha de este, es ventatxes vien eres suletes per'et de vieue aquiú.

Nù ei atau en cas de Puyolo, aùn ûa colha minuritaria, que cum aranesi deshen prú que desichá, nú volen cumpartí serti drets en'á Reserva Nacional, e han vulgût jugá et jóc des prumeses e seguí et camíng que cunveg ás urganismes pruvinsials seguí et lema «divide y vencerás». Se aguesta Susiedad que hèn aguesta colha hesen et minim perjudisi ent'ara Susiedad de Cassa e Pesca d'era Val d'Arán, era Jûnta mùs veiriem ubligats a marginales.

Mus cau cunseguí que tuti es aranesi sen hesquen pru per tuti es haès d'era Val d'Arán, desde't Cap de't Por enquia't Pon de't Rey, tan es de Tredós en'es haès des'de Bausén, cum es de Bausén en'es haès des'de Tredós. Se at'quem atau, desseiram tuti aguesti indissis de separatisme lucal, que sun més aleu dulens, enta arrivá a este ûa Val d'Arán amasada.

ERA JUNTA

NA CAPELLA DET «PATER NOSTER» DE JERUSALEM

As pelegrís que visiten Terra Santa, dam nu massa presses, se les aconselhe que hèsquen a pè et camin desde Jerusalem enquia Betania, cuerta e pulida gescûda. Dechen es mûralhes pera porta de Sant Esteve, u des Guelhes, bachen tat Cedrú, e trauesant Getsemaní, pugen era petita muntanha des Ulivés; se trape et petit poble de Betfagé, arribant ben lèu en Betania. En nu guaire més de mieja hura s'a hèt aguest camin.

Vau era pena hè aguesta trauesa a pè; a mesura que se pûge era petita muntanha, es mûralhes de Jerúsalem se presenten tut at lung n'aute custat det barranc, mûralhes que en buna part sustien era grana esplanada det Temple d'Hherodes et Gran; e pet dessûs des mûralhes van gessen es mesquites d'Omar e de l'Haksa, campanaus, minarets, e mès enlá es cupûles dera glèisa det Sant Sepulcre, e tuta era ciutat vielha.

Jesúcrist hec multi viatges aguest camin de Jerúsalem enquia Betania. Era cunversa dam es sos disciples, tut hènt aguesta trauesa, invitaue a 'ra cunversa intima. Ei per acró que 'ra tradiciûm a dichat era memoria dera ensenhansa det Pare Noste en ûn repusadé det camin, tut guardant era ciutat de Jerúsalem.

Ûa gran suala, e dessûs ûa glèisa, recorde et puestu. Et rei Cunstantí hi bastic ûa glèisa en et s. iv. Es perses la destruiren na invasium der an 614. Siguec rehèta pes Creuats et s. xii. Et loc, ocûpat mès tard pes musûlmás, siguec venût a 'ra princesa francesa Aurelia de Bossí de la Tour, que lu dèc a Fransa er an 1868, bastintse-hi ûn cunvent de munges Carmelites. Es claustrès e patis dera glèisa ensenhen as pelegrís et «Pare Noste» en mul-tes lengües, escrit en ceramica culada na paret.

Et dia 17 de gè de 1979 era Mare Marie Bernadette, Superiura det Carmel det Pater Noster, rebec et Pare Noste en lengua aranesa, que 'ra glèisa dera Val d'Aran uferie, demurant et dia que pugue èste metût en ceramica cum tantes autes lengües.

Er escrit entregat a ûn cumensament en latin que ven a dider: «Era lengua aranesa, ûa furma des lengües d'Oc, a plassa en-

tre aqueres que s'en dits «lengües rumaniques». Aquesta lengua se parle na Val d'Aran, situada nes Pirineus Centrals, nes honts dera Garuna. Publen era Val d'Aran 5.600 habitants, dam ûa extensiu de 21.800 passi de lungada, e 17.800 d'amplada. Siguec det Bisbat de Cummengue enquia er an 1801, e ben lèu perteneshec at Bisbat d'Urgell. Furme ûn archiprestat dam 29 parroquies». Dempûs d'aguest cumensament ven et Pare Noste en aranés. Ei datat en Viella er û de gè de 1979, e firmat pes rectús dera Val d'Aran, dant fe et Bisbat.

Que ei ta celebrar que et Pare Noste aranés hèsque coru dam tantes lengües. Era Pruvensau era Niçart, era Corsa, era Catalana, etc., acuelhen en Jerusalem ara súa germana petita era lengua aranesa. Se cumplís pla et vuler det noste pueta hènts a parlar a 'ra nosta lengua:

*Mès ara que ja m'hèsqui forta e grana,
sense pou ta na curre et mun m'en vau...*

pensant que es autes lengües germanes la reberan cum cau, e l'ajudaran a salvar fidelitat et son petit pais, sauvant luenh det son poble —cum dits et pueta— era memoria «dera cunhera aun è neshut».

J. A.

**Ei copia de'r escrit, que se dèc a 'ra Capela
de't «PATERNOSTER» de Jerusalem,
et 12 de gè de 1979.**

Lingua aranensis, originem ducens a «Lingua d'Oc», locum tenent inter eas quae ex linguarum pervestigatione «Linguae Romanicae» appellantur. Apud Vallem Aranensem ad fontes jacentem fluminis Garumnae, in mediis Pyrenaeis montibus, usus fert. Indigenae fere 5.600 Vallem Aranensem incolunt, cuius angusti fines in longitudinem milia passuum 21.800, in altitudinem 17.580 patent. Pars dioecesis Commingensis fuit usque ad annum 1801, non multo vero post dioecesi adjungitur Urgellensi. Vicariatus foraneus Vallis Aranensis ex paroeciis 29 constat.

«PATER NOSTER» in aranensem sermonem versio:

Pare noste, que ès en cèu
sigue santificat et ton nom;
vingue a nusati et ton reine;
que se hèsque era tûa voluntat
atau en'a terra cum en cèu.
et noste pan de cada dia,
dámulu aué;
perduna es nostes faltes,

atau cum nusati perdunam
a's que mus an faltat;
e nu mus deshes quei en'a tentaciun,
mes leu apártamus de't mau. Amen.

Vetulae (Viella), kalendis januariis anno 1979

Peregrination in Palestinam

Jusep Amiell

Parochorum aranensium nomine,

Archipresbiter-Parochus de Viella

Ramon Castell Jaquet

Juan Caseny Pont

Pau Marqués Tort

Fidem Facis

Javier Esplandiu Juclà

José Quella Sopena

NUTISSIES

VELHADES MUSICAUS

Es dies 28 e 29 de deseme der an passat, era Fundaciún Museu Etnulogic dera Val d'Aran, urganisec et Prûme Cicle de Velhades Musicaus ena Gleisa de Vielha dam era actuaciún det quintet «Gonçal Comellas» e dera «Orquestra Catalana de Càmara». Que interprete- ren obres de Bach, Isaye, Schubert, Haendel, Schuberté, Vivaldi.

Et succés d'aguest prûmé cicle ta pla que á de animá a tuti es que lu heren pussible, enta que enguan turnen a ufreshemus mostres ta nautes dera cultûra universau.

SAN JUAN D'ARTIES

Era Fundaciún Museu Etnulògic dera Val d'Aran s'a prupusat cum prûmera realisaciun a nivèu museistic era complèta restaura- ciún dera gleisa templaria de San Juan d'Arties e era instalaciun dera secciun d'Art Sacre dera Val d'Aran. Assó custará cauque só, cau demurá des urganismes uficiaus e des ajuntamens era ajûda que meresh era ubicaciún de ûn museu ena nosta tèrra.

MIJARAN

Vus hèm a saber que ei dat et prûmé pas enta 'ra recûperaciún det recinte dera glèisa de Mijaran enta Tuta era Val d'Aran.

Ûa cumissiún s'a respunsabilisat de amassar as aranesi per mu de bastir aquiieu ûa naua casa enta 'ra Nosta Patruna e un Loc aun se mare et futû det noste pais.

Atau ei que tuti es que senten besun de dignificar Mijaran e de bastir ûa casa de tuti es Aranesi, sun pregadi de metesse en cuntacte dam:

Musen Juan Caseny, capellá de Viella. O dam Pepita Caubet, C/. Anglada, Viella. O dam Guido Dettoni, Edifici Creu dera Neu, Viella.

PENSAM QUE ER AE S'AT VAU.

¡ARANESI PENSATS-I!

ARANÉS ARA

Era situaciun dera lengua aranesa ara se pot sabé pet resultat de ûa enquèsta hèta a ûa part dera publaciún aranesa, exactament un 3'3%, ûs datus realment ubjectius se les cumparam tam iautes enquestes naciunaus que cunsultent a un 1% dera publaciun:

Habitants dera Val d'Aran	6.000
Nu sun aranesi	1.800
Sun aranesi	4.200
Saben parla arané	4.380
Saben liege arané tam facilitat	3.360
Saben escriuè arané	780

Des que saben escriuè arané, multi ac hèn a'ra sua manera o ben seguissen ûes normes, pro nu i a unifurmitat, perque nu i a ûa gramatica.

Ûa idia de lu que pot arribà a este era lengua aranesa se l'ajûdam a reneshe sun aguesti datus:

Vulerien aprene a parlá arané	1.323
Vulerien aprene a escriue arané	4.461

Un des datus que mès diden de lu que ara ei ara lengua aranesa, ei et des que parlen nurmalmènt arané que sun 3.759 persunes.

En aguestes cantitats sun amassadi grani e petits pro era enquesta se héc a persunes granes, per lu que cau cunsiderá que aguesti resultats se veirien rebashats en hèla tam era mainadèra dera Val d'Aran, tuti sabem lu que passe tam es mainatges, o nu lu parlen o lu parlen mau, ben suen se et pare o era mare nu sun aranesi tut e vieuen ena Val d'Aran tapoc lu parlen.

Tuti aguesti datus sun apruximats, lu que nu trè era ubjectivitat enta dà ûa mostra de lu que ei ara era lengua aranesa ena Val d'Aran.

APRENE ERA LENGUA DE AHUN SE VIEU

Era adaptaciun des nu aranesi ena Val d'Aran se pot vei facilmente, guardant era aceptaciun que a era lengua aranesa entre es de dehora.

Basat ena enquesta antieriu se poden amassá aguesti resultats.

Nu aranesi que saben parlá arané	520
Nu aranesi que saben liegè arané	369
Nu aranesi que saben escriuè arané	30

Significatiu sun aguesti datus peru encara en sun mès aguesti que mus dan er interes per aprenè era lengua:

Nu aranesi que vulerien aprenè a parlà aranés . 1.015

Nu aranesi que vulerien aprenè a escriuè aranés . 1.540

Qui mès vieu era lengua ei aquet que la parle, e per acro era cantitat de persunes nu aranesi que parlen normalment aranés ei et datu que mès mus pot dide dera adaptaciún des que vien a viuè ena Val d'Aran, sun 246 persunes un 14% de nu aranesi que han declarat parlà normalment aranés.

Rufino MARTINEZ CAU

Paraules furasteres

MAU	BEN
Espuma	ESGLÔMA
Habitaciun	CUARTU
Cashun	CALASH
Muñeca	CANÈT
Ulú	FLAIRA, AULÚ
Desgastar	ESBLESÍ
Sabatilles	PANTUFLES, SIMBUSES
Impar	ESCURSER
Rascar	GRATAR
Cusquilhes	GATALHIGÜES
Patu	LIT

ESTATÛT DE CATALUNHA

Mus cumplats transcriue así et texte sansé des dús articles que hen referencia ara Val d'Aran e que se cuntien en projecte d'Estatût de Catalunya, que ei pendent d'aprubaciún en es Cámares Legislatives det Estat.

1. En marc det preset Estatût seran recunegûdes e actualisades es peculiars furmes administratiues dera Val d'Aran.

2. Era lengua aranesa sera ueste de especial respecte e prutecciún.

ET TESTAMENT DE JUANET

Autora: M.ª PILART BUSQUETS MEDÁN, 1er Premi de poesia
det II Cuncûrs Literari Aranés. (Ac transcriuem dam
era súa urtugrafia uriginau).

I I P A R T

Ja sabes Pejan, qu'a d'aguesta terra
se le'n dits era pulida Bal d'Aran,
è de't plan enquiâ 's Tücs de'ra serra,
èi nosta, nosta jé hué, è deman.

Tens passat, assi tuti hegen plèta,
de Püjôlo, Marcatusa a Caneján,
èi bertat, qu'ère üa prauba bideta,
prô tapoc nu mus mancâue et pan.

Tut d'ün cop, èi jüst, et prugrés arribe,
despiüs de tan è tan de tens demurat,
et cunsol que demuràuem ta biue,
en ün trist desperdiçi, s'ha birat.

Arribaren es homes de'ra bila,
buni modus, è parâules d'abbucat,
per cuate sos, mus tèren crèi 'ra lüa,
dam prumeses, mes qu'ün depütat.

Nusati, les creiguerem cunfiadi,
è tut lo que huiem dèrem, inhurants,
as que s'aprufiteren de nusati,
è hué ta pla, se troben causats.

Escuta ben Pejan, lo que te digui:
per decret è pribilegi cunserbat,
de'ra Bal, tuti's bosqui èren nosti,
ère lèi, det guber det noste estat.

Prô nusati, ta pla mau entenüdi,
è praçi pra'quiu titu esbarricats,
nu saberem pas hè ün bun estüdi,
que mus dicesse aumens ben parats.

Cau crèi que despüs d'ün tens, en beng iauts,
se't bun Diu m'escute, atau serâ,
è que's hets que pagam, que arrés se'n chaute,
en cunsol è fabés, se birarâ.

Es aigues, èren üa gran riquesa,
ta's bosqui, camps è tuti's prats,
que i pussâu era herba, tustem berda,
qu'engrassie lèu a's nosti bestiás.

Prô, se encara è a fin de cundes,
ün chinhau de prufit, mu'n hauessen dat;
mes, ne acrô, cau que siguen ben bugres,
èi tut chec, ay, ay, ay, ¡quin disbarat!

¡Quin remurdiment enta'ra cuçençia!
quin rebîâ, è quin patí per tant de mau,
hem açi müds, en acte de presençia,
morts en bida, è carats cum set perpâus.

Tut ag biren, è tut mus ag capbiren,
èi pla, es, sense hèmun cunechiment,
diden qu'èi era lèi, è s'apruften,
de ben clá, ju nu i beigui rren.

Ju pensi, que'ra bida tustem cambie,
è nusati, tabè l'hauem de seguí,
¡Nom de Diu!: se açi-tau hem nechüdi,
èi nusati, qu'hauem çe decidí.

Pejan, lo que ju bui tû cumpregues,
è t'ag digui en aguest men testament,
èi que de tutes aguestes riqueses
cum aranés, n'hages cunechiment.

Es drets è custüms sun tustem sagradi,
¡hilh men!, jamés t'ag has de desbrenbâ,
lo que cau de sajâ de trubâ, ju pensi,
èi'ra buna porta entá tüstâ.

Ju ja sabi ben, que'n aigues passades,
è cuntra 't butás jamés s'i pod nâ,
prô aumens, cum persunes ufenssades,
ün desagrabi se pod demanâ.

E que tuti aguesti desperdiçis,
s'aparien ta's aranesi, ben cum cau,
que se biren en ün jüst benefici,
ahé que tû, te'n hâs de hè cabau.

Era lengua, qu'encara hué se parle,
pren suenh, nu bus la pane cap de bastard,
sense lengua nu i há larè, ne poble,
è sense èri, muris era Bal d'Arán.

NORMES URTUGRAFIQUES

Degût as diferents tendencias que hi a agût enta escriue er aranés, aguesta Redacciun publique ûa serie de normes que tuti tieram en cunde quan calgue escriue era nosta lengua.

Urtugrafia

H

Se escriueran dam *H* tutes es paraules que en latín o catala agent *F*

Hièstra		finestra
Hûm		fum
Huèc		foc
Hûsta		fusta
Verbe her (facere), hacer		

Sense *H* tutes es demès

Ome		hombre
Verbe auèr		haber

V e B

Se escriueran dam *V* inicial es paraules que ena raits latina la agent.

Vielha		(Vétula) Viella
Vespa		(Vespa) avispa
Vedet		(Vitelum) becerro

Se escriuerá *V* en miei de paraula quan siguen compostes det cas anteriur.

Intervie		intervenir
Capvirat		al revés

Se escriueran dam *B* es demés paraules.

Budé		mantequilla
Bras		brazo
Praube		pobre
Abelha		abeja

S e SS

S sonora

Se escriuera dam S (sonora) entre miei de vucals.

Casa		casa
Rosa		rosa

S surda

Se escriuera dam S (surda) at principi de paraula è dempús de cun-sunant.

Sastre		sastre
Sustre		basura
Só		céntimo
Tersun		
Forsa		mucho

SS surda

Se escriuera dam SS (surda) entre vucals.

Missa		misa
Pussa		brote

C e Ç

Se cunservará

era **C** deuan de e, i

era **Ç** deuan de a, o, u

Quan siguen paraules que ja an aguestes letres en catalá è francès.

Cèu		cielo
Cep		hongo
Caça		caza
Plaça		plaza
Pèça		pieza
Força		fuerza

Ñ→NH

Et fonema Ñ (castellá) se representará pera grafia NH.

Nhèu		nieve
Anhèt		cordero
Cûnhèra		cuna

LL→LH

Et fonema LL (castellá) se representará pera grafia LH.

Lheute		levadura
Calhau		piedra
Pelha		falda

SH

Et fonema *CH* (francesa) se representarà pera grafia *SH*.

Shumar		oler
Cashau		muela
Casha		caja

CH

Et fonema *CH* (castellà) se representarà pet madesh en aranés.

Tacha		punta
Chapeu		sombrero
Churissu		salchichón

U è Û

Et fonema *U* (española) se representarà pet madesh en aranés.

Pru		bastante
Calú		calor
Supá		cena

Et fonema *U* (francesa) se representarà pera grafia *Û*.

Húm		humo
Húmeneja		chimenea
Pûnh		puño
Sûcre		azúcar

N O T A :

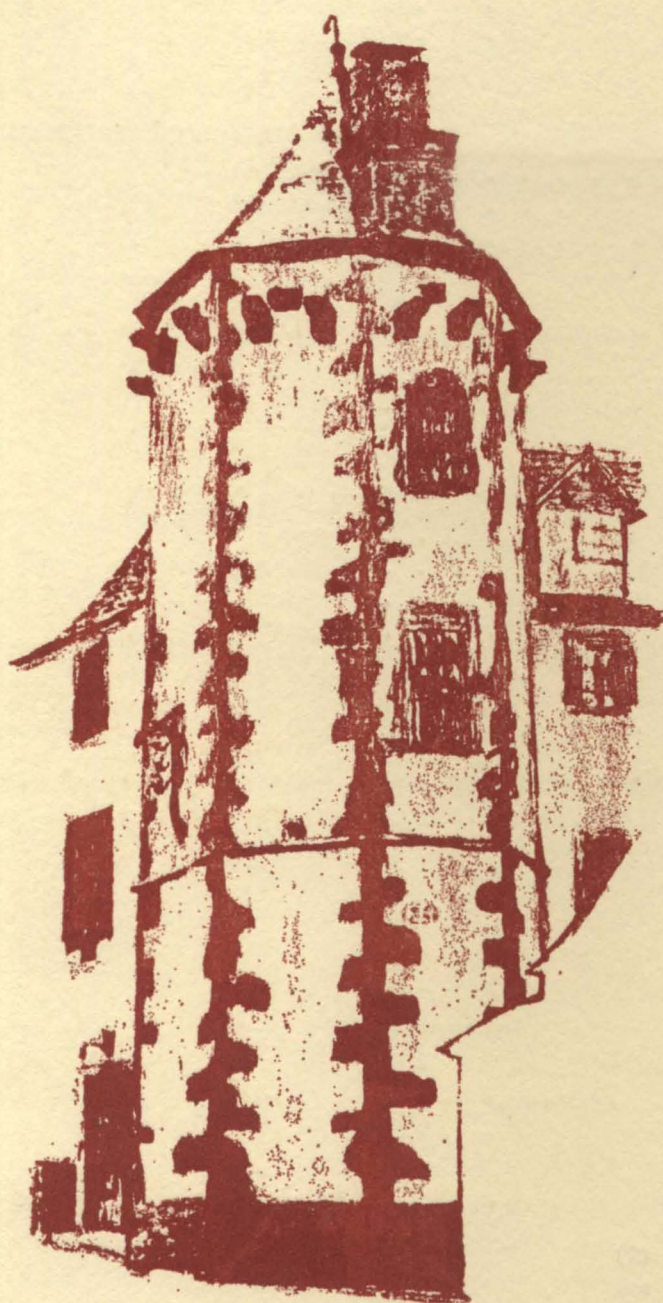
Auem creigût convenient que er acentu (^) at dessûs dera *U* va milhú quera dieresis (") per auer paraules que la hi porten: Aigüera (acequia).

Murfulugia

CONTRACCIUN DER ARTICLE

Se harà era contracciun en tuti es articles determinats.

Det (de et)	Ar (a er)
Der (de er)	At (a et)
Dera (de era)	Ara (a era)
Pet (per et)	Des (de es)
Per (per er)	Pes (per es)
pera (per era)	As (a es)

BASTISSA D'ERA FUNDACIÚ - MUSEU
(TOR D'ET GENERAU MARTIGNON - VIELLA)